

Vec C-341/19

**Zhrnutie návrhu na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 98 ods. 1
Rokovacieho poriadku Súdneho dvora**

Dátum podania:

30. apríl 2019

Vnútroštátny súd:

Bundesarbeitsgericht

Dátum rozhodnutia vnútroštátneho súdu:

30. január 2019

**Žalovaná, odvolateľka a navrhovateľka v konaní o opravnom prostriedku
„Revision“:**

MH Müller Handels GmbH

**Žalobkyňa, odporkyňa v odvolacom konaní a odporkyňa v konaní
o opravnom prostriedku „Revision“:**

MJ

Predmet konania vo veci samej

Rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolání, sloboda náboženského vyznania v súvislosti s nosením šatky na pracovisku

Predmet a právny základ návrhu na začatie prejudiciálneho konania

Výklad práva Únie, článok 267 ZFEÚ

Prejudiciálne otázky

1. Môže byť konštatované nepriame rozdielne zaobchádzanie z dôvodu náboženstva v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/78/ES na základe interného predpisu súkromného podniku primerané len vtedy, ak je podľa tohto predpisu zakázané nosenie akýchkoľvek viditeľných symbolov náboženského, politického alebo iného svetonázorového presvedčenia, a nielen nosenie nápadných rozmerných symbolov tohto druhu?

2. V prípade zápornej odpovede na prvú otázku:

a) Má sa článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/78/ES vykladať v tom zmysle, že pri skúmaní primeranosti konštatovaného nepriameho rozdielneho zaobchádzania z dôvodu náboženstva na základe interného predpisu súkromného podniku, ktorý zakazuje nosenie nápadných rozmerných symbolov náboženského, politického alebo iného svetonázorového presvedčenia, možno zohľadniť práva vyplývajúce z článku 10 [Charty základných práv Európskej únie] a článku 9 [Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv]?

b) Má sa článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/78/ES vykladať v tom zmysle, že vnútroštátne predpisy ústavnej právnej sily, ktoré chránia slobodu náboženského vyznania, možno pri skúmaní primeranosti konštatovaného nepriameho rozdielneho zaobchádzania z dôvodu náboženstva na základe interného predpisu súkromného podniku, ktorý zakazuje nosenie nápadných rozmerných symbolov náboženského, politického alebo iného svetonázorového presvedčenia, zohľadniť ako výhodnejšie predpisy v zmysle článku 8 ods. 1 smernice 2000/78/ES?

3. V prípade zápornej odpovede na otázky 2a) a 2b):

Nesmú sa vnútroštátne predpisy ústavnej právnej sily, ktoré chránia slobodu náboženského vyznania, uplatniť pri skúmaní príkazu založeného na internom predpise súkromného podniku, ktorý zakazuje nosenie nápadných rozmerných symbolov náboženského, politického alebo iného

svetonázorového presvedčenia, z dôvodu primárneho práva Únie, aj keď primárne právo Únie, ako napríklad článok 16 [Charty základných práv Európskej únie], uznáva vnútroštátne právne predpisy a prax?

Uvádzané predpisy práva Únie

Charta základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“), najmä články 10 a 16

Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani, najmä články 2 a 8

Uvádzané vnútroštátne právne predpisy

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Základný zákon Spolkovej republiky Nemecko, ďalej len „GG“), najmä články 4 a 12

Bürgerliches Gesetzbuch (občiansky zákonník, ďalej len „BGB“), najmä § 134

Gewerbeordnung (živnostenský poriadok, ďalej len „GewO“), najmä § 106

Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (všeobecný zákon o rovnakom zaobchádzaní, ďalej len „AGG“), najmä § 1, 3 a 7

Zhrnutie skutkového stavu a konania vo veci samej

- 1 Medzi účastníkmi konania je v podstate sporné, či je zákaz nosenia islamskej šatky na pracovisku legálny.
- 2 Žalovaná je spoločnosť založená podľa nemeckého práva, ktorá v Nemecku prevádzkuje drogérie. Žalobkyňa je veriaca moslimka. Od roku 2002 pracuje u žalovanej ako asistentka predaja a pokladníčka.
- 3 Žalobkyňa po svojom návrate z rodičovskej dovolenky v roku 2014 nosila šatku, hoci predtým ju nenasila. Neuposlúchla výzvu žalovanej, aby prestala nosiť šatku na pracovisku. Následne najprv už vôbec nebola zamestnaná a neskôr bola poverená inou činnosťou, pri ktorej mohla nosiť šatku. Dňa 21. júna 2016 však bola vyzvaná, aby prestala nosiť šatku. Keď to odmietla urobiť, bola poslaná domov. V júli 2016 dostala príkaz, aby sa na pracovisko dostavila bez nápadných rozmerných náboženských, politických alebo iných svetonázorových symbolov (ďalej len „sporný príkaz“).
- 4 Následne podala žalobkyňa žalobu o určenie, že sporný príkaz je neúčinný. Okrem toho sa domáha odškodnenia.
- 5 Žaloba bola v prvom a druhom stupni úspešná. Žalovaná sa svojím opravným prostriedkom „Revision“ ďalej domáha zamietnutia žaloby.

Základné tvrdenia účastníkov konania vo veci samej

- 6 Žalobkyňa považuje sporný príkaz za neúčinný, keďže tento príkaz porušuje jej slobodu náboženského vyznania chránenú ústavným právom. Nosí šatku jedine preto, aby dodržala náboženský predpis, ktorý považuje za záväzný. To spadá pod slobodu náboženského vyznania.
- 7 Želanie žalovanej uskutočňovať politiku neutrality, založené na slobode podnikania, nemá bezpodmienečnú prednosť pred slobodou náboženského vyznania. Naopak je potrebné vykonať preskúmanie primeranosti.
- 8 Tento názor neodporuje judikatúre Súdneho dvora. Právo Únie totiž obsahuje len minimálne požiadavky, takže rozdielne zaobchádzanie, ktoré je podľa práva Únie prípustné, môže byť podľa vnútroštátneho práva neprípustné, čo platí v tomto prípade.
- 9 Žalovaná považuje príkaz za legálny. U nej platí oddávna politika odievania, podľa ktorej sa na pracovisku nesmú nosiť okrem iného akékoľvek pokrývky hlavy. Od júla 2016 platí pre všetky predajne pravidlo, že nosenie nápadných rozmerných náboženských, politických a iných svetonázorových symbolov na pracovisku je zakázané. Cieľom žalovanej je zachovať neutralitu v podniku. Okrem iného sa má zabrániť konfliktom medzi zamestnancami. K takým problémom, ktorých príčinou sú rozdielne náboženstvá a kultúry, v minulosti došlo už v troch prípadoch. Nesúviseli však s nosením šatky alebo iného náboženského symbolu.
- 10 Názor žalovanej podporuje rozsudok zo 14. marca 2017, G4S Secure Solutions (C-157/15, EU:C:2017:203), v ktorom Súdny dvor pripísal slobode podnikania chránenej článkom 16 Charty väčší význam než slobode náboženského vyznania. Na účinnosť zákazu náboženských prejavov nie je potrebné preukázať, že sa vyskytnú hospodárske nevýhody a dôjde k úbytku klientov. Odlišný výsledok nemožno vyvodiť ani z vnútroštátnych základných práv.

Zhrnutie odôvodnenia návrhu na začatie prejudiciálneho konania

- 11 Návrh na začatie prejudiciálneho konania je potrebný, lebo rozhodnutie sporu závisí od otázok práva Únie, ktoré Súdny dvor ešte definitívne neobjasnil.

O relevantnom vnútroštátnom práve

- 12 Na úrovni vnútroštátneho práva je sporný príkaz založený na § 106 prvej vete GewO, podľa ktorého zamestnávateľ môže „bližšie určiť obsah, miesto a čas výkonu práce na základe spravodlivého uváženia“. Toto právo udeľovať príkazy neplatí neobmedzene. Po prvé – ako priamo vyplýva zo znenia tohto ustanovenia – musí príkaz zodpovedať „spravodlivému uváženiu“. Po druhé podľa judikatúry vnútroštátneho súdu nesmie odporovať zákonnému zákazu. Takým zákazom by mohol byť v prejednávacom prípade § 7 v spojení s § 1 AGG, podľa ktorých

zamestnanci nesmú byť znevýhodňovaní okrem iného na základe svojho náboženského vyznania. Zakázané je aj nepriame znevýhodnenie, o ktoré podľa § 3 ods. 2 AGG ide, keď zdanlivo neutrálne predpisy môžu osobitne znevýhodniť osoby okrem iného na základe ich náboženského vyznania v porovnaní s inými osobami, ibaže predmetné predpisy sú objektívne odôvodnené oprávneným cieľom a prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa sú primerané a nevyhnutné.

- 13 Ak by sporný príkaz odporoval § 7 AGG, bol by podľa § 134 BGB – ktorý stanovuje, že právny úkon, ktorý odporuje zákonnému zákazu, je neplatný – neúčinný.
- 14 Pri skúmaní uvedených vnútroštátnych predpisov treba mať na zreteli aj základné práva zakotvené v GG. Najmä je potrebné preskúmať, či sporný príkaz a všeobecné pravidlo, na ktorom je tento príkaz založený a na ktoré sa žalovaná odvoláva, predstavujú neprípustné obmedzenie slobody náboženského vyznania chránenej článkom 4 ods. 1 a 2 GG.
- 15 Podľa ustálenej judikatúry Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavný súd, Nemecko) má ochrana základných práv nepriamy vplyv aj na právne vzťahy medzi súkromnými osobami. Pri výklade právnych predpisov musia súdy brať do úvahy základné práva ako ústavnoprávne hodnotové rozhodnutia, najmä pri výklade občianskoprávných všeobecných ustanovení a neurčitých právnych pojmov. Pritom treba prípadne odporujúce si základné práva v závislosti od okolností konkrétneho prípadu chápať v ich vzájomnom vzťahu a nastoliť rovnováhu medzi nimi.
- 16 Z judikatúry Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavný súd) ďalej vyplýva, že nosenie islamskej šatky patrí do pôsobnosti ochrany slobody náboženského vyznania v zmysle článku 4 ods. 1 a 2 GG. Toto základné právo sa vzťahuje tak na vnútornú slobodu veriť alebo neveriť, ako aj na vonkajšiu slobodu prejavovať a rozširovať vieru. K tomu patrí právo jednotlivca riadiť sa pri celom svojom správaní náukami určitej viery a konať v súlade s týmto presvedčením. Moslimky, ktoré nosia šatku typickú pre ich vieru, sa môžu odvolávať na túto ochranu aj pri výkone povolania. Okolnosť, že v islame existujú odlišné názory na takzvaný príkaz zahaliť sa, je nepodstatná.
- 17 Slobodu náboženského vyznania však môžu obmedziť odporujúce základné práva. V prejednávanom prípade treba vziať do úvahy slobodu podnikateľskej činnosti zamestnávateľa chránenú článkom 12 ods. 1 GG. Podľa súhlasnej judikatúry Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavný súd) a vnútroštátneho súdu sa majú odporujúce si základné práva obmedziť tak, aby mali čo najširšiu účinnosť vo vzťahu ku všetkým dotknutým osobám. Vnútroštátny súd však v tejto súvislosti vyžaduje od zamestnávateľa, aby uviedol skutočné riziká, ktoré spočívajú v tom, že v prípade, ak by dotknutá zamestnankyňa s islamskou šatkou ďalej pracovala, došlo by ku konkrétnym prevádzkovým poruchám alebo hospodárskym stratám. Nestačia samotné domnienky a obavy.

O uplatniteľných ustanoveniach práva Únie a EDLP

- 18 Výklad relevantných predpisov GewO a AGG, ktorý by bol založený len na vnútroštátnych základných právach, by nebol postačujúci. Osobitne treba vziať do úvahy, že predpisy AGG slúžia na prebratie smernice 2000/78 do nemeckého práva. Význam pojmu „nepriame znevýhodnenie“ v zmysle § 3 ods. 2 AGG konkrétne závisí od výkladu článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/78. Okrem toho prejednávany prípad patrí do pôsobnosti Charty, lebo prostredníctvom AGG sa vykonáva právo Únie (pozri článok 51 ods. 1 prvú vetu Charty). V tomto prípade je relevantná tak sloboda náboženského vyznania chránená článkom 10 Charty, ako aj sloboda podnikania zakotvená v jej článku 16.
- 19 V súvislosti s článkom 10 Charty treba mať ďalej na zreteli, že právo zakotvené v tomto článku podľa vysvetliviek k Charte zodpovedá právu zaručenému článkom 9 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDLP“) a podľa článku 52 ods. 3 Charty má rovnaký zmysel a rozsah ako toto právo. Podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) je nosenie náboženského odevu, napríklad šatky, správaním chráneným článkom 9 EDLP (pozri najmä ESLP, 18. septembra 2018, Lachiri v. Belgicko, CE:ECHR:2018:0918JUD000341309, § 31). Vnútroštátne súdy, ktoré majú posúdiť zákaz nosenia šatky uložený súkromným zamestnávateľom, musia dostatočne chrániť právo vyplývajúce z článku 9 EDLP a obnoviť spravodlivú rovnováhu medzi právami dotknutej osoby a právami iných osôb. V prípade pravidiel týkajúcich sa obliekania treba zvážiť na jednej strane právo zamestnancov vyznávať svoju vieru a na druhej strane záujem zamestnávateľa na vytvorení určitého obrazu o podniku (ESLP, 15. januára 2013, Eweida a i. v. Spojené kráľovstvo, CE:ECHR:2013:0115JUD004842010, § 84, 91 a 94).

O prvej prejudiciálnej otázke

- 20 Podľa názoru vnútroštátneho súdu predstavuje sporný príkaz nepriame rozdielne zaobchádzanie so žalobkyňou [v zmysle potenciálneho znevýhodnenia, resp. diskriminácie podľa § 3 ods. 2 AGG a článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/78], keďže žalobkyňa je v dôsledku príkazu spočívajúceho na všeobecnom pravidle z dôvodu svojho náboženského vyznania osobitne znevýhodnená oproti iným osobám. Rozhodnutie sporu závisí od toho, či je tento príkaz podľa výnimky stanovenej v článku 2 ods. 2 písm. b) bode i) smernice 2000/78 objektívne odôvodnený oprávneným cieľom a prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa sú primerané a nevyhnutné.
- 21 Vnútroštátny súd vychádza v súlade so Súdny dvorom z toho, že snaha zamestnávateľa vytvoriť obraz neutrality vo vzťahu ku klientom spadá pod slobodu podnikania chránenú podľa článku 16 Charty, a preto predstavuje oprávnený cieľ (pozri rozsudok zo 14. marca 2017, G4S Secure Solutions, C-157/15, EU:C:2017:203, bod 38).

- 22 So zreteľom na vyššie uvedený rozsudok, ako aj rozsudok zo 14. marca 2017, Bougnaoui a ADDH (C-188/15, EU:C:2017:204), je však sporné, či na dosiahnutie cieľa podnikovej politiky neutrality môže slúžiť len rozsiahly zákaz, ktorý sa vzťahuje na akúkoľvek formu viditeľného prejavu náboženského vyznania, alebo či – tak ako v prejednávacom prípade – na to stačí aj zákaz obmedzený na nápadné rozmerné symboly, pokiaľ sa uplatňuje konzistentne a systematicky.
- 23 Rozhodnutie Súdneho dvora vo veci G4S Secure Solutions sa týkalo pravidla, ktoré zakazovalo nosenie viditeľných symbolov politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia. Rozsudok Súdneho dvora vo veci Bougnaoui a ADDH odkazuje na toto rozhodnutie. Podľa vnútroštátneho súdu z toho jednoznačne nevyplýva, či Súdny dvor zohľadnil len skutkový stav relevantný vo veci G4S Secure Solutions a v rozhodnutí vo veci Bougnaoui a ADDH, ktoré bolo vydané v ten istý deň, sa naň odvolal, alebo či v týchto úvahách spočíva konštatovanie so všeobecnou platnosťou. Z tohto dôvodu sa kladie prvá prejudiciálna otázka.

O prejudiciálnych otázkach 2a) a 2b)

- 24 Otázky 2a) a 2b) sa týkajú preskúmania primeranosti v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) bodu i) smernice 2000/78. Pokiaľ Súdny dvor dospeje k záveru, že aj zákaz obmedzený na nápadné rozmerné symboly môže slúžiť na dosiahnutie cieľa politiky neutrality sledovaného podnikom, totiž treba preskúmať, či je tento zákaz nevyhnutný a primeraný.
- 25 Vnútroštátny súd vychádza z toho, že pravidlo, na aké sa odvoláva žalovaná, je obmedzené na nevyhnutné minimum (pozri rozsudok zo 14. marca 2017, G4S Secure Solutions, C-157/15, EU:C:2017:203, bod 42), keďže zakazuje len nosenie nápadných rozmerných symbolov a je určené len zamestnancom, ktorí prichádzajú do kontaktu s klientmi.
- 26 Otázku, či je tento zákaz tiež primeraný v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) bodu i) smernice 2000/78, nemožno posúdiť bez polozenia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru.
- 27 Podľa vnútroštátneho súdu vzniká predovšetkým zásadná otázka, či v rámci skúmania primeranosti možno zväžiť protichodné záujmy. Ak je to tak, vzniká ďalšia otázka, či toto zváženie protichodných záujmov – v tomto prípade na jednej strane článku 16 Charty a na druhej strane článku 10 Charty, resp. článku 9 EDĽP – treba vykonať už pri skúmaní primeranosti pravidla, ktoré ukladá zákaz prejavov vyznania, alebo až pri uplatnení tohto pravidla v konkrétnom prípade, napr. v prípade príkazu určeného zamestnancovi alebo pri výpovedi danej zamestnancovi.
- 28 Ak pri posudzovaní primeranosti v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) bodu i) smernice 2000/78 možno zohľadniť práva vyplývajúce z Charty a z EDĽP, podľa

názoru vnútroštátneho súdu má prednosť sloboda náboženského vyznania chránená článkom 10 Charty a článkom 9 EDĽP. Pravidlo použité žalovanou zakazuje bez dostatočného dôvodu okrem iného nosenie nápadných rozmerných náboženských symbolov.

- 29 Na ochranu prostredníctvom týchto práv sa môže žalobkyňa odvolávať aj vo vzťahu k žalovanej, t. j. vo vzťahu medzi súkromnými osobami (pozri rozsudok zo 17. apríla 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, bod 49).
- 30 Je pravda, že podľa článku 52 ods. 1 Charty sú obmedzenia slobody náboženského vyznania možné. Vnútroštátny súd preto tak ako ESĽP vychádza z toho, že treba zvážiť protichodné záujmy. V prejednávanom prípade však má sloboda náboženského vyznania prednosť pred cieľom podnikovej politiky neutrality chráneným článkom 16 Charty, keďže poruchy uvedené žalovanou nie sú dostatočne závažné na uloženie zákazu prejavov vyznania.
- 31 Okrem toho sloboda náboženského vyznania predstavuje podľa názoru ESĽP predpoklad pluralizmu, ktorý je nevyhnutný pre demokraciu. Konflikty medzi veriacimi a veriacimi iného vyznania alebo osobami bez vyznania sa nemajú riešiť odstránením, ale zachovaním náboženskej rozmanitosti (rozsudok ESĽP, 16. decembra 2004, Supreme Holy Council of the Muslim Community v. Bulharsko, CE:ECHR:2004:1216JUD003902397, § 93).
- 32 Pre prípad, že Súdny dvor dospeje k záveru, že v rámci skúmania primeranosti nemožno zohľadniť odporujúce si práva vyplývajúce z Charty a z EDĽP, vzniká ďalšia otázka, či vnútroštátne právo ústavnej právnej sily, najmä sloboda viery a vyznania chránená článkom 4 ods. 1 a 2 GG, môže predstavovať výhodnejšiu právnu úpravu v zmysle článku 8 ods. 1 smernice 2000/78. Podľa tohto ustanovenia môžu členské štáty zaviesť alebo ponechať v platnosti predpisy, ktoré sú pre ochranu zásady rovnakého zaobchádzania výhodnejšie než ustanovenia tejto smernice.
- 33 Vnútroštátny súd nemôže bez toho, aby sa obrátil na Súdny dvor, posúdiť, za akých podmienok možno konštatovať, že ide o výhodnejší predpis v zmysle citovanej smernice. Vzniká otázka, či do tejto kategórie patria len vnútroštátne predpisy, ktorých cieľom je ochrana pred diskrimináciou, alebo či sem patria aj také predpisy, ktoré – tak ako sloboda viery a vyznania chránená článkom 4 ods. 1 a 2 GG – majú chrániť sféru slobôd. Pokiaľ je známe, v judikatúre Súdneho dvora táto otázka, na ktorú v literatúre neexistuje jednotný názor, dosiaľ nebola objasnená.
- 34 Vnútroštátny súd vychádza z toho, že aj slobody možno považovať za výhodnejšie predpisy v zmysle článku 8 ods. 1 smernice 2000/78, pokiaľ v konečnom dôsledku zvyšujú úroveň ochrany stanovenú právnymi predpismi v oblasti diskriminácie.
- 35 Pokiaľ by však Súdny dvor mal opačný názor, sloboda viery a vyznania chránená článkom 4 ods. 1 a 2 GG by nepredstavovala výhodnejší predpis v zmysle článku

8 ods. 1 smernice 2000/78 a nebolo by možné zohľadniť ju v rámci skúmania primeranosti.

O tretej prejudiciálnej otázke

- 36 Tretia prejudiciálna otázka sa týka vzťahu práva Únie k vnútroštátnemu ústavnému právu. V prípade, ak Súdny dvor odpovie na otázky 2a) a 2b) v tom zmysle, že pri skúmaní existencie neprípustného znevýhodnenia na základe náboženstva nemožno zohľadniť ani práva vyplývajúce z Charty a z EDLP, ani vnútroštátne predpisy ústavnej právnej sily, podľa vnútroštátneho súdu vzniká otázka, či tým právo Únie – v tomto prípade článok 16 Charty – úplne vylučuje zohľadnenie vnútroštátnych základných práv pri skúmaní účinnosti príkazu zamestnávateľa.
- 37 Otázka neuplatniteľnosti vnútroštátneho práva vzniká vždy vtedy, keď právo Únie priznáva jednotlivcom samostatne uplatniteľné právo v spore, na ktorý sa vzťahuje právo Únie, a vnútroštátne právo nemožno vyložiť v súlade s právom Únie (rozsudok zo 17. apríla 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, body 75 a 76). Také subjektívne právo má priamy účinok (pozri v súvislosti s článkom 31 ods. 2 Charty rozsudok zo 6. novembra 2018, Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16, EU:C:2018:874, bod 67 a 69 a nasl.). Pokiaľ neexistuje subjektívne právo, ktoré má priamy účinok v súkromnoprávnom vzťahu, prichádza do úvahy len nárok na náhradu škody proti členskému štátu, ak samotné predpisy smernice bez priamo účinného primárneho práva, na ktorom sú tieto predpisy založené, neboli riadne prebraté (pozri rozsudky zo 7. augusta 2018, Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, bod 43 a nasl., a z 24. januára 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, bod 43).
- 38 Podľa názoru vnútroštátneho súdu v spore vo veci samej môže byť subjektívnym právom v tomto zmysle len článok 16 Charty, a nie smernica 2000/78. Pokiaľ je známe, v judikatúre Súdneho dvora otázka, či sa jednotlivec v rámci sporu vedeného výlučne medzi súkromnými osobami môže odvolávať na článok 16 Charty, doposiaľ nebola objasnená. Existuje síce judikatúra týkajúca sa zhodne formulovanej výhrady v článku 27 Charty, v ktorom sa odkazuje na právo Únie a na „vnútroštátne právne predpisy a prax“. Podľa názoru Súdneho dvora z nej vyplýva, že tento článok musí byť spresnený ustanoveniami práva Únie alebo vnútroštátneho práva, takže vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá nie je v súlade so smernicou, nemožno nepoužiť len na základe tohto článku (rozsudok z 15. januára 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, bod 44 a nasl.). Vnútroštátny súd však bez návrhu na začatie prejudiciálneho konania nemôže posúdiť, či judikatúru týkajúcu sa článku 27 Charty možno uplatniť aj na slobodu podnikania chránenú článkom 16 Charty.
- 39 Samotný vnútroštátny súd chápe právo Únie v tom zmysle, že článok 16 Charty a aplikačná prednosť práva Únie nebránia zohľadneniu vnútroštátnych práv ústavnej právnej sily pri skúmaní príkazu, o aký ide v prejednávacom prípade. Ak by sa Súdny dvor stotožnil s týmto názorom, mohla by sa vziať do úvahy sloboda

viery a vyznania chránená článkom 4 ods. 1 a 2 GG. V tomto prípade by bol sporný príkaz podľa názoru vnútroštátneho súdu neúčinný, lebo sloboda podnikania má vo vzťahu k slobode náboženského vyznania žalobkyne v rámci zvaženia, ktoré sa má vykonať, menší význam. Opravný prostriedok „Revision“ by bol preto neúspešný. Ak by článok 16 Charty bránil zohľadneniu vnútroštátnych základných práv, opravný prostriedok „Revision“ by bol naopak dôvodný. Tretia prejudiciálna otázka je preto relevantná pre vydanie rozhodnutia vo veci.

PRACOVNÝ DOKUMENT